

Щербань А. Л.

*доктор культурології, завідувач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Бабкова Н. В.

*кандидат історичних наук, завідувач навчальної лабораторії з музеєзнавства та пам'яткознавства
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Маслак В. І.

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

**МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В
ІМПЕРСЬКУ ТА РАДЯНСЬКУ ДОБУ**

Цьогоріч Україна і світ відзначають 300-літній ювілей Григорія Савовича Сковороди. Саме під час святкування круглих дат, пов'язаних із його життям і смертю, як буде показано нижче, відбувалося найбільше заходів з меморіалізації його образу. Враховуючи це, вважаємо що об'єктивний аналіз їх фактичного наповнення нині надзвичайно актуальний.

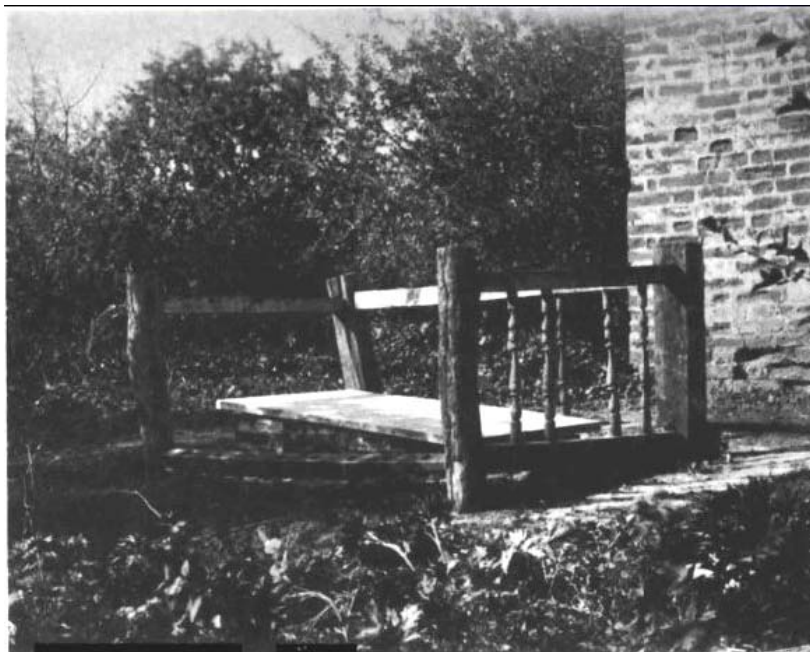
Мета: проаналізувати заходи з меморіалізації образу Сковороди від часу поховання до проголошення незалежності України.

Методика та організація дослідження базується на принципі історизму в комбінації з порівняльно-історичним методом.

Григорія Савича Сковороду було поховано 1794 року в маєтку поміщика Андрія Ковалевського (с. Іванівка Харківського повіту, зараз – Сковородинівка Харківської області). Ще при житті, його образ і окремі віршовані твори зайняли чільне місце в фольклорі. Цим було покладено початок їхній меморіалізації. Через два роки улюблений учень Сковороди Михайло Ковалинський написав першу його біографію, котра була вперше опублікована в якості самостійного твору лише 1886 року. Перші ж спогади людей, які знали Сковороду особисто (Гесс-де Кальве та Івана Вернета) було надруковано 1817 року [15 с. II-IX] – почалася меморіалізація образу філософа у писемних джерелах. Вона досить гарно висвітлена в публікаціях, тому в межах даної роботи її не характеризуватимемо.

Після смерті філософа різні перекази та легенди з'являлися щодо його могили. Важливо зазначити, що через 20 років після поховання прах мудреця було перенесено до могил власників садиби. Туди іноді їздили знайомі й учні філософа. Наприклад, Іван Вернер відвідував могилу в березні 1817 року. Але з часом «ім'я Сковороди в Іванівці було майже зовсім забуте і до могили його не було ніякої поваги». Облаштування було

досить простим, хоча принаймні від початку 1840-х років лунали думки щодо побудови на ній «достойного пам'ятника». Зокрема, це обіцяв Василю Каразіну черговий власник помістя купець Кузьма Микитович Кузін. Каразін же, натомість, планував написати біографію «нашого мудреця», в особі якого «ми під чубом і в українській свитці мали свого Піфагора, Оригена, Лейбніца». Але ці обіцянки лишилися не виконаними. Григорій Данилевський писав, що в Іванівці, яка у середині 1860-х років належала сину Кузьми Павлу Кузіну «ніякого пам'ятника на могилі Сковороди не існувало» [5, с. 65, 76, 83-84]. Могильну плиту з мармуру зробили лише чергові власники маєтку Жилінські у травні 1874 року (80-ліття від року смерті). Маємо фото могили, зроблене 1894 року (рис. 1:1), на якому помітно, що плита лежить на цегляній основі, а навколо пам'ятника міститься дерев'яна кострубата огорожа. Під час відзначення століття від року смерті Г. С. Сковороди Дмитро Багалій проаналізувавши усі наявні на кінець ХІХ століття його портрети, вибрав серед них і опублікував найдостовірніший (рис. 1:2). Саме це зображення лягло в основу подальшої образотворчої меморіалізації філософа. На початку ХХ століття Сергій Васильківський створив першу живописну роботу, пов'язану з творчістю Сковороди – «Сковородинівський псалм», котра була видана значним тиражем, як листівка (рис. 1:3). Впродовж наступного століття було створено величезну кількість образотворчої Сковородіани, яку в межах даної роботи детально проаналізувати неможливо. Тому далі обмежимося характеристикою пам'ятників та музеїв, присвячених мислителю.

Фототипія Шереръ Пабрваца и К°. въ Москвѣ.

1

2

3

Рис. 1. Меморіалізація сквородинівської спадщини наприкінці XIX – початку XX століття. 1 – облаштування могили Г. С. Сковороди станом на 1894 рік [15, рис. 3]; 2 – портрет Г. С. Сковороди оформлений проф. В. В. Мате [15, рис. 1]; 3 – Сергій Васильківський. Сковорodinівський псалм. Листівка початку XX ст. Приватна колекція.

Друга ініціатива щодо спорудження пам'ятника Сковороді належить жителям його малої Батьківщини – м. Чорнухи (Полтавська губернія). У березні 1914 року (120-ліття від року смерті) екстрене засідання Лохвицького повітового земства ухвалило рішення звернутися до уряду за дозволом щодо зведення пам'ятника, оголошення всеросійського збору коштів на нього та присвоєння імені одній із шкіл. Ця ініціатива не була втілена в життя внаслідок початку Першої світової війни, натомість включення імені філософа в радянський «План монументальної пропаганди» 1918 року [16, с. 7] дозволило реалізувати цей та інші проєкти з його монументалізації в 1920-х роках.

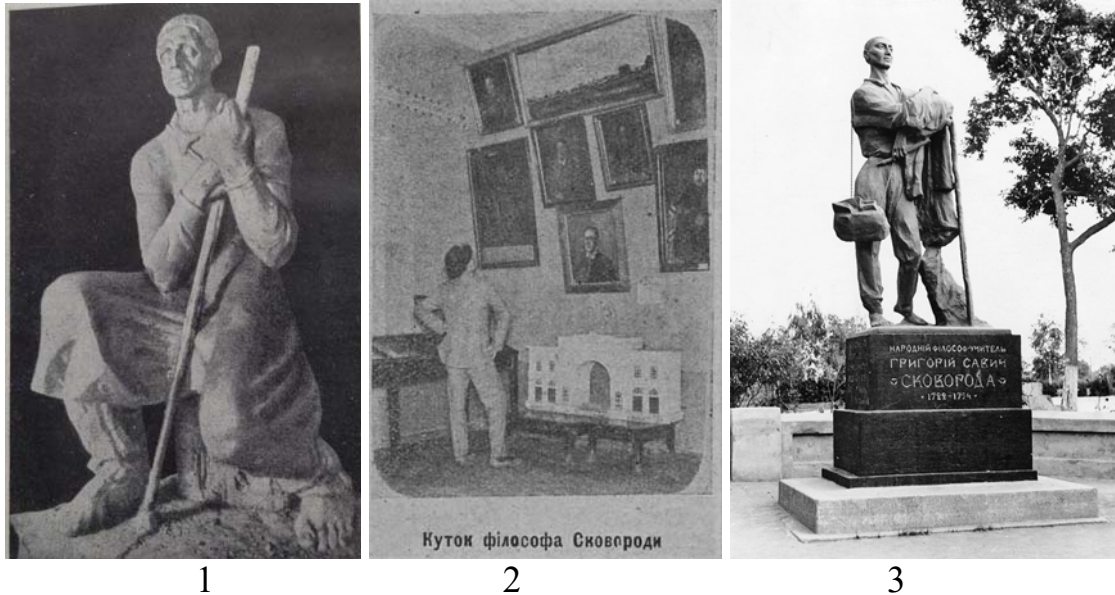
Справа в тому, що внаслідок певного збігу обставин (принаймні

наявні на сьогодні дані свідчать, що це саме так), релігійний філософ Сковорода став важливою складовою радянських пропагандистських міфів. Головною причиною цього було його зарахування одним із головних ідеологів більшовицького руху В. Д. Бонч-Бруєвичем до сектантів. У томі серії «Материалы к истории и изучению русского сектантства и старообрядчества» (1912 рік) він назвав Сковороду «одним із головних теоретиків російських духовних християн». Стверджував, що мислитель «талановито висловлював те, про що говорилося й обговорювалося в таємних общинах народної маси» [14, с. 7]. Цікаво, що це видання було здійснене за кошти із заощаджень українця, колишнього залізничника (машиніста) В. М. Радзиховського, мислителя, «філософа з народу», котрий багато читав з ідеалістичної філософії. Зокрема, опрацювавши твори Сковороди з видання Д. І. Багалія 1894 року, він активно їх цитував. Вважав учення мислителя релігією бідних і селян та говорив про необхідність популяризації інформації про нього [12, с. 33]. Тому і став меценатом відповідного видання.

Бончу-Бруєвичу вдалося «просунути» ім'я Сковороди у «План монументальної пропаганды» від 30 липня 1918 року, підписаному близьким другом – В. І. Леніним [16]. Таким чином, Сковорода був офіційно включеним у список імен, обов'язкових для розповсюдження комуністичною пропагандою, адже за згадкою В. Д. Бонч-Бруєвича вождь більшовиків цікавився творчістю українського філософа і відповідно радив: «... коли прийде час і будуть ставити пам'ятник Сковороді, то Ви повинні виступити і пояснити народу, хто був Сковорода, яке значення він мав для життя російського й українського народів» [2, с. 91]. Саме цими фактами пояснюється значна кількість досліджень філософії Сковороди, спорудження численних пам'ятників на його честь та інші моменти пов'язані з його меморіалізацією та популяризацією в часи СРСР. Під впливом тогочасної ідеології за Григорієм Савовичем закріпився культовий образ «філософа з торбою», «борця з царизмом» і «національного визволителя». Таким Григорій Сковорода висвітлений у радянській художній літературі (зокрема, симфонії «Сковорода» Павла Тичини та «Григорій Сковорода» Валер'яна Поліщука) й кінематографі («Григорій Сковорода» Івана Кавалерідзе, «Відкрий себе» Ролана Сергієнко).

Першим монументальним втіленням цього образу, щоправда в унікальній донині інтерпретації, стала скульптура філософа, котрий сидить на пеньку, «втомлений але натхненний високою думкою, з палицею в руках і невеликою сумкою на плечах, босий (рис. 2:1). Її створила з гіпсу на повний зріст людини московська скульпторка Надія Василівна Кандієвська в рамках «Плану монументальної пропаганды». Авторка розвинула тему напису на могильному камені філософа: «Мир ловил мене, но не поймал» та його вислову «А мой жребий с голяками, но Бог мудрости дал часть» (з пісні 24 збірки «Сад божественных песней») У вересні 1918 року твір оглянув Бонч-Бруєвич, якому пам'ятник не

сподобався через якусь «аляповатість і дивне розміщення» тіла, незначну портретну схожість. Найбільш вдалим, на його думку, були палиця і руки. Фігуру планували встановити в Москві, але цього не сталося, твір було зруйновано. Натомість, видано листівку з її фотографією, котра зберегла цей цікавий образ [12, с. 32, 34, 36, 37].

4

Рис. 2. Меморіалізація образу Г. С. Сквороди у 1918-1922 рр. 1 – модель пам'ятника для Москви, створеного Н. В. Кандієвською у 1918 році [12, с. 32]; 2 – облаштування «кутка» Сквороди в музеї Слобідської України; 3 – пам'ятник роботи І. П. Кавалерідзе в м. Лохвиця, споруджений 1922 року; 4 – момент відкриття бюста Г. С. Сквороді роботи Б. Кратка в с. Сквородинівка 21 червня 1926 року [10, с. 105]

1919 р. в Україні відзначалося 125-річчя з дня смерті Сквороди, яким було підготовано ґрунт для грандіозного святкування 1922 року 200-ліття від дня його народження. До цих дат іменем філософа було названо

музей Слобідської України в Харкові (1922 р.) і створено першу експозицію, присвячену йому. На ній експонувалися кілька портретів філософа і його сучасників, книжки того часу та видання Харківського колегіуму, де викладав Сковорода (рис. 2:2). Важливо зауважити, що саме тодішній директор музею М. Ф. Сумцов, у працях останнього десятиліття XIX ст. ґрунтовно розкрив зв'язок Сковороди й України, вітчизняної культури та народу. Відповідно, робота з комплектування фондів та освітньої діяльності музею була спрямована, зокрема, на пошук і збереження пам'яток і матеріалів, присвячених філософу-письменнику. В Харкові планувалося поставити пам'ятник та назвати вулицю його іменем [3]. Тоді ж було заплановано встановлення бюста та створення музею в селі, де він помер – Пан Іванівці, перейменованій 1922 р. на Сковородинівку. Керамічне погруддя, виготовлене 1923 р. Бернардом Кратком (один із головних скульпторів УСРР, котрі працювали в 1920-х роках у царині монументальної пропаганди, на час творення бюста викладав у Харківському художньому технікумі образотворчого мистецтва) через зволікання місцевої влади було відкрито лише 21 червня 1926 року (рис. 2:4) [10, с. 105].

Ключову роль в монументалізації образу Сковороди 1922 року справив І. П. Кавалерідзе, за проектами якого були встановлені перші пам'ятники йому: в Чорнухах і Лохвиці (мал. 2:3). Увіковічення Григорія Сковороди стало окремою сторінкою у творчості митця, оскільки постать філософа була близькою за світобаченням і розумінням сутності життя. Майже півстоліття Іван Кавалерідзе творив і вивчав образ видатного філософа. Григорій Савич імпував художнику ідейно-філософським спрямуванням, думками про сутність людини, її покликання та призначення на Землі. Сковородинське бачення з погляду вічності, крізь призму Всесвіту глибоко запало в душу Кавалерідзе під час навчання у вищих навчальних закладах – Київській гімназії та Київському художньому училищі. Чим більше Іван Петрович пізнавав філософію Сковороди, тим вищим було його бажання заглибитися і зрозуміти, ким був філософ. Занурення Кавалерідзе у світ Григорія Сковороди почалося з байок. «Байки харківські» відкрили перед майбутнім скульптором силу моральних принципів мислителя. Прочитавши, він був вражений їхньою неперевершеною змістовністю, яка рухає людину у напрямку розуміння себе, призначення у земному просторі. Ще виразніше він відчув суголосність духовних порухів із настроями поезії Сковороди, коли познайомився зі збіркою поезій «Сад божественних пісень». Коли автор творив у скульптурному та кіно-драматичному мистецтвах, він завжди намагався відшукати ту неймовірно трепетну, близьку до сутності, справжню правду [13, с. 443].

За своє мистецьке життя Кавалерідзе створив сім скульптурних зображень Сковороди, дві меморіальні дошки, один, і досі єдиний, художній фільм про філософа. Пам'ятник, відкритий у місті Лохвиця,

розкрив ідею безмежності духовних світів, переданих через позу споглядання філософа-мандрівника котрий опирається на посох. На думку Н. Курбиш та А. Тарасенко цьому художньому образу притаманний величний спокій, що єднає його із давньогрецькою скульптурною пластикою. «Майстер творчо трансформує композицію Праксителя «Гермес з немовлям Діонісом» (350 р. до н. е.). На відміну від героїзму, притаманному скульптурі високої класики, мистецтво генія пізньої класики, за словами Б. Р. Віппера, «засноване на ліричних і ідилічних тонах», йому властива чуттєва емоційність. Опора на мистецтво Праксителя допомогла посилити враження внутрішнього руху статуї. У постановці фігури І. Кавалерідзе використовує подвійну опору — на праву ногу і на посох. Як і в скульптурі Праксителя, в монументі Кавалерідзе пряма поза канону Поліклета збагачена мотивом бічної опори. Посох мандрівника і накинутий на руку одяг допомагають включити фігуру в реальний пейзаж. Пластична драматургія пам'ятника Сковороді підкреслена зіставленням прямих ліній, що складають геометричну структуру композиції (посох, мотузки від суми з книгами), і органіки фігури, взаємодією простору і маси. Вертикальна спрямованість організованих ритмів драпіровок одягу, тростини, мотузок, стовбурів оточуючих дерев підсилюють спрямованість поета-філософа вгору, підкреслюють урочистість, організовують повітряний простір навколо фігури, включаючи скульптуру в простір парку. Завдячуючи постаменту герой височіє над звичайними людьми, п'єдестал допомагає затвердити його значення в соціумі» [7, с. 95].

1

2

Рис. 3. Елементи меморіалізації образу Г. С. Сковороди І. П. Кавалерідзе. 1 – афіша фільму І. П. Кавалерідзе «Григорій Сковорода» 1958 р, за матеріалами DOVZHENKO CENTRE; 2 – пам'ятник Г. С. Сковороді роботи І. П. Кавалерідзе в Києві, відкритий 1977 року

Між ювілеями 1922 та 1972 рр. І. П. Кавалерідзе пошановував видатного філософа наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. 5 березня 1958 р. в кінопрокат УРСР вийшов художньо-біографічний фільм «Григорій Сковорода» (рис. 3:1), в якому українського філософа зображено в дусі радянської пропаганди – як оспівувача борців за свободу народу, його світле майбутнє, звільнене від страждань, несправедливості, брехливості та лицемірства правлячого імперського та релігійного ладу. В 1964 р. на стіні філії Всенародної бібліотеки України (зараз староакадемічний корпус Києво-Могилянської академії) відкрили гранітну меморіальну дошку «1722-1794. Тут, у будинку колишньої Київської Академії, в 1744-1750 рр. навчався видатний український філософ і поет Григорій Савич Сковорода». Ця подія була приурочена до 170-річчя з дня смерті філософа. Вінцем «сковородіани» І. П. Кавалерідзе став пам'ятник 1977 року на Контрактовій площі в Києві (рис. 3:2). Ще 1971 р. автор задумав зобразити Сковороду людиною, котра не боїться труднощів і вільна від матеріальних благ. Цей постулат проявився у відображенні босоногого мислителя із палицею мандрівника. В руках – Біблія як путівник і прояв божественного слова й одкровення. 1976 р. цей монумент було встановлено на Подолі але не відкрито. Секретар з ідеології Центрального Комітету Компартії України В. Маланчук вимагав «взути філософа» (показаного босоніж) і забороняв зображати його атрибути — палицю і торбу. Він також був проти того, щоб філософ тримав у руці книгу, бо вона могла нагадувати Біблію [6, с. 6]. Після проходження цензури Біблію в руках філософа замінила торбина, а на ногах з'явилися постолі. Скованість виявилась у напруженості пози, приземленості стану філософа. Ескізи були значно вільнішими, більш гармонійними, ніж затверджений проект. Позбавлений атрибутів герой втратив символічний зміст та ідентифікацію. Але студенти відновленої 1991 р. Києво-Могилянської академії люблять цей пам'ятник і всіляко вписують його у своє життя.

Аж тричі в СРСР відзначалися ювілеї Сковороди під час Другої світової війни (1939 р. — 145-річчя з дня смерті, 1942 р. — 220-річчя з дня народження, 1944 р. — 150-річчя з дня смерті). Але наймасштабніші заходи відбулися під час святкування 250-ліття від дня народження Г. С. Сковороди. Ще 10 липня 1970 р., як практична реалізація резолюції 15 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО було прийнято календар «Видатні особистості та події (1971 – 1972 рр.)». Офіційним документом зафіксувалося відзначення 3 грудня 1972 р. 250-річчя Григорія Сковороди – українського педагога, гуманіста, філософа та поета [18, с. 9]. Закономірно, що це вилилося в масштабне святкування в УРСР. 12 серпня 1971 р. в газеті «Радянська Україна» було надруковано Постанову Ради Міністрів Української Радянської Соціалістичної республіки про святкування 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди. Один із пунктів передбачав: «доручити Республіканському ювілейному комітету в двомісячний строк розробити і затвердити план заходів по відзначенню ювілею Г. С. Сковороди та подати Раді Міністрів УРСР кошторис витрат, пов'язаних з відзначенням ювілею»

[11, с. 1]. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР «Про відзначення 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди» від 17 березня 1972 р. передбачала проведення наступних заходів: у жовтні – Республіканської наукової конференції у м. Харків, виготовлення пам'ятної медалі та нагрудних знаків; прискорити проектування пам'ятника у м. Києві; створити у селі Сковородинівці Золочівського району літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди; видати твори Сковороди, дослідження про його життя і творчість, образотворчі та інші ювілейні видання; організувати виставки книг Г. С. Сковороди та образотворчих робіт і ілюстрацій до його творів; забезпечити демонстрування в кінотеатрах художнього фільму «Григорій Сковорода», створити документальний кінофільм та випуск кіножурналу «Радянська Україна» присвячений проведенню ювілейних заходів; випустити ювілейні марки і конверти; впорядкувати місця на території Української РСР, пов'язані з життям і діяльністю Сковороди; 1 грудня 1972 р. провести у Жовтневому палаці м. Києва приурочений ювілею філософа творчий вечір [4, с. 9-10].

1

2

Рис. 4. Елементи меморіалізації образу Г. С. Сковороди 1972 р. 1 – ювілейна медаль; 2 – ювілейний конверт з маркою та спецпогашенням

Однією з перших реалізацій цього плану став випуск на Ленінградському монетному дворі ювілейної медалі з томпака. На аверсі розміщувався профільний портрет мислителя з написом «1722-1972. Григорій Савович Сковорода». Реверсна сторона була заповнена написом «250 років з дня народження видатного українського просвітителя-гуманіста, філософа і поета» (рис. 4:1). Автором ідеї була народний художник УРСР Г. Н. Кальченко. Під час офіційних святкових заходів, що відбувалися у місцях пов'язаних із життям і творчістю філософа ця медаль вручалася офіційною урядовою делегацією на чолі з П. Т. Троньком. Було випущено й нагрудні значки. В серії «Філософи» – горизонтальний із портретом філософа, розкритою книгою й пером й написом «250. Григорій Сковорода». В серії «Письменники» – вертикальний, що містив портрет мислителя та текст «Григорій Сковорода. 1722 – 1972».

Основні заходи розпочалися 28 листопада 1972 р. Спочатку були відкриті меморіальний музей і дошка в місті Переяслав-Хмельницький Київської області. Його було організовано відповідно до рішення Київської обласної Ради депутатів трудящих за № 212 від 18 квітня 1972 року «Про відзначення 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди». За рекордно короткі терміни на будинку колишнього колегіуму, де викладав митець, встановили меморіальну дошку з барельєфом мислителя (скульптор І. П. Кавалерідзе). Після капітального ремонту, за ініціативи директора Переяслав-Хмельницького історичного музею І. М. Сікорського, під музей Г. С. Сковороди було передано приміщення колишнього Переяславського колегіуму. Його офіційне відкриття відбулося під егідою тодішнього заступника голови Ради Міністрів Української РСР Петра Тронька, котрий вручив колективу нового музею вищезгадану ювілейну медаль, двотомник вибраних творів та платівку пісень на тексти українського філософа [1].

Того ж дня відбулося і відкриття меморіального комплексу Г. С. Сковороди у селищі Чорнухи та презентація пам'ятника-погруддя Сковороди авторства Миколи Когана (на той час працював у Полтаві). Монумент роботи І. П. Кавалерідзе створений до 200-річчя філософа 1922 р. перенесли від сільської школи до одного з експозиційних залів музею.

29 листопада урядове представництво відвідало місто Лохвицю, де відбулося відкриття реставрованого пам'ятника Г. С. Сковороді авторства І. П. Кавалерідзе. Справа в тому, що бетонний пам'ятник 1922 року, котрий нагадував кам'яний, під час Другої Світової війни зазнав значних руйнувань, тому до 250-річного ювілею філософа його було відновлено у бронзі.

Тоді ж урочиста делегація відвідала місто Охтирку Сумської області, де на фасаді будинку краєзнавчого музею було відкрито гранітну меморіальну дошку авторства скульптора та графіка Петра Чаговця з написом: «В місті Охтирці в 1764, 1765 та 1770 роках перебував видатний український просвітитель, філософ і поет Григорій Савич Сковорода (1722 – 1794)». До речі, під час ракетних ударів та скидання авіабомб російською армією на Охтирку вночі з 7 на 8 березня 2022 р. будівля музею зазнала

катастрофічних руйнувань, але меморіальна дошка Сковороди вціліла і стала символом незламності місцевих музейників.

Ще одна меморіальна дошка українському філософові була відкрита у місті Харків, куди після відвідин Охтирки направилася очолена П. Троньком делегація. На стіні головного корпусу Харківського історичного музею (зараз Архієрейський будинок Свято-Покровського чоловічого монастиря Харківської єпархії Української Православної Церкви) викарбувано: «Г. С. Сковорода. Видатний український просвітитель, філософ і поет, у 1759-1769 роках працював викладачем Харківського колегіуму, який знаходився на території історичного музею».

Того ж дня, 29 листопада було погашено ювілейні поштову марку й конверт. На марці, виконаній у сіро-блакитних тонах, розміщено поясне зображення філософа з книгою у руках і відповідні написи. Конверт, який оформлював художник А. Н. Яр-Кравченко, видрукований на Пермській фабриці Держзнаку, у лівій частині містив бюстове зображення Сковороди з автографом Яр-Кравченка, і написом «Г. С. Сковорода. 1722 – 1794. Украинский философ, просветитель и поэт. Український просвітитель, філософ і поет» (рис. 4:2).

Наймасовіше дійство відбулося 30 листопада 1972 р. на території села Сковородинівка Харківської області. На пошанування пам'яті мислителя прибули найвищі партійні й урядові чиновники УРСР, керівники партійних організацій різних рівнів області та району, представники науково-культурних кіл. Саме тоді було офіційно відкрито Державний літературно-меморіальний музей імені Г. С. Сковороди, до якого входять: могила Г. Сковороди, будинок поміщика А. Ковалевського, в якому поет провів останній період життя, пам'ятне місце розташування дуба, встановлено новий надгробок у вигляді кам'яної брили з відповідними написами. Також, поставлено новий бюст у Сковородинівці, створений 1964 року І. П. Кавалерідзе. Його авторська копія зберігається в Ніжинському університеті. Нагадаємо, що уночі 6 травня 2022 року російська ракета цілеспрямованим ударом знищила головний корпус музею в Сковородинівці – будинок А. І. Ковалевського (сер. XVIII ст.), у якому Г. С. Сковорода мешкав у 1790 і 1794 роках [9].

1972 року також було встановлено бюст філософа роботи І. П. Кавалерідзе в с. Коврай Золотоніського району на Черкащині.

Таким чином, 1972 року було замінено всі раніше споруджені пам'ятники Г. С. Сковороді та встановлено нові, відкрито кілька музеїв, які існують донині, проведено ряд інших масштабних заходів.

1972 р. меморіалізація образу Г. С. Сковороди не завершилася. Вже через два роки (1974 р.) в місті Яготин Київської області з'явився монумент філософа, автором якого став місцевий художник М. П. Малинка. У 80-х роках XX ст. у Переяслав-Хмельницькому було створено два пам'ятника видатному філософу. Перший постав у бронзі 1986 р. перед входом до меморіального музею Г. С. Сковороди (автор

В. П. Луцак) (рис. 5:1). Зображуючи босоногого філософа з клунком за плечима, скульптор передав ефект невагомості й зависання у повітрі як символ байдужості до матеріального буденного світу. Через три роки (1989 р.) на Воскресенській площі Переяслав-Хмельницького з'явився другий монумент роботи молодого скульптора П. В. Романюка (зараз знаходиться на подвір'ї музею Г. С. Сковороди). У своїй дипломній роботі автор зобразив мислителя і гуманіста у статичній позі з музичним інструментом (цитрою) у руці (рис. 5:2). Таким чином підкреслювався не лише літературний а й музично-поетичний талант філософа, яким він активно ділився з учнями під час викладання у Переяславському колеґіумі.

Рис. 5. Пам'ятники Г. С. Сковороді в м. Переяслав-Хмельницький. 1 – 1986 р. авторства В. П. Луцака; 2 – 1989 р. авторства П. В. Романюка.

1972 р. меморіалізація образу Г. С. Сковороди не завершилася. Вже через два роки (1974 р.) в місті Яготин Київської області з'явився монумент філософа, автором якого став місцевий художник М. П. Малинка. У 80-х роках ХХ ст. у Переяслав-Хмельницькому було створено два пам'ятника видатному філософу. Перший постав у бронзі 1986 р. перед входом до меморіального музею Г. С. Сковороди (автор В. П. Луцак) (рис. 5:1). Зображуючи босоногого філософа з клунком за плечима, скульптор передав ефект невагомості й зависання у повітрі як символ байдужості до матеріального буденного світу. Через три роки (1989 р.) на Воскресенській площі Переяслав-Хмельницького з'явився другий монумент роботи молодого скульптора П. В. Романюка (зараз знаходиться на подвір'ї музею Г. С. Сковороди). У своїй дипломній роботі автор зобразив мислителя і гуманіста у статичній позі з музичним інструментом (цитрою) у руці (рис. 5:2). Таким чином підкреслювався не лише літературний а й музично-поетичний талант філософа, яким він активно

ділився з учнями під час викладання у Переяславському колегіумі.

Висновки.

Творча спадщина і образ Григорія Сковороди були популярними в Україні ще за життя і після його смерті. Відповідно, її мешканці були зацікавлені в меморіалізації образу мислителя і реалізовували свої прагнення в різних напрямках. Ці ініціативи в часи до більшовицького перевороту вилилися у видання наукових праць і спогадів про нього, упорядкуванні могили. Після приходу до влади більшовиків, В. Бонч-Бруєвич посприяв включенню імені Сковороди до «Плану монументальної пропаганди» від 30 липня 1918 року, що сприяло створенню значної кількості пам'ятників йому, публікації величезної кількості наукових і наукових праць, відкриттю музеїв його імені, активного висвітлення спадку художніми засобами. Особливо відзначалися масштабністю заходи, приурочені до ювілеїв 1922 та 1972 років.

Список використаних джерел

1. 28 листопада 1972 р. відкрився меморіальний музей Г. С. Сковороди. <https://pht.gov.ua/?p=42316>.
2. Бонч-Бруєвич В. Д. про Г. С. Сковороду // *Радянське літературознавство*. 1958. № 3. С. 88 – 92.
3. *Вісти-Известия (Одеса)*. №763 від 24.06.1922.
4. *Григорій Сковорода 250: Матеріали про відзначення 250-річчя з дня народження / Упоряд. І. П. Стогній і П. Я. Шабатин*. Київ: Наукова думка, 1975. 256 с.
5. Данилевский Г. П. *Украинская старина*. II. Григорій Саввичь Сковорода // *Сочинения*. С.-Петербург: Издание А. Ф. Маркса, 1901. Т. 21. С. 25-94.
6. Капельгородська Н. М., Синько О. Р. *Іван Кавалерідзе. Грані творчості*. Київ: Авді, 1995. 80 с.
7. Кубриш Н., Тарасенко А. *Образ Григорія Сковороди у скульптурі ХХ – початку ХХІ століття* // *Мистецтвознавство України*. 2018. Вип. 18. С. 94 – 102.
8. Меморія. Григорій Сковорода // *Електронний ресурс* <https://polit.ru/news/2017/12/03/skovoroda/>
9. *Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди* <https://www.skovorodamuseum.com.ua/>.
10. *Пам'ятники культури* // *Червоний шлях*. 01.07.1926. С.105.
11. *Постанова Ради Міністрів Української Радянської Соціалістичної республіки про святкування 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди* // *Радянська Україна*. № 15272 від 12 серпня 1971. С. 1.
12. Попов П. М. *Вшанування пам'яті Г. С. Сковороди (за неопублікованими листами В. Д. Бонч-Бруєвича)* // *Радянське літературознавство*. 1965. №2 С. 31-42.
13. Савченко О. А. *Образ Григорія Сковороди у творчій спадщині Івана Кавалерідзе // Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.)*. Харків : ХНУВС, 2020. С. 442-445.
14. *Собрание сочинений Г. С. Сковороды. Том I. С биографией Г. С. Сковороды М. И. Ковалинского, с заметками и примечаниями Владимира Бонч-Бруевича, СПб., 1912. 544 с. (Материалы к истории и изучению русского сектантства и старообрядчества. Под ред. Владимира Бонч-Бруевича)*.
15. *Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем: С портр. его, видом могилы и снимками почерка*.

- Юбилейное изд. (1794-1894 год). Харьков: Тип. губ. Правления, 1894. 627 с.*
16. *Список лиц, коим предложено поставить монументы в г. Москве и других городах РСФСР, представленный в СНК Отделом изобразительных искусств Народного Комиссариата по просвещению // Известия ВЦИК. 2 августа 1918 г. № 163 (427).*
 17. *Утро №2244 від 05.03.1914. С. 7.*
 18. *Anniversaries of great personalities and events (1971–1972) : COM/MD/16 / UNESCO. – Paris, 1970. – 10 p. - <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000000595>*